

ИКТ КАТО ИНОВАЦИОННО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД МАЛКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

*Разгледано е приложението на ИКТ като организационно-управленски иновации в управленските практики на малките предприятия в България. Определят се целите и тенденциите в използването на ИКТ в тези предприятия през периода 2007-2010 г.
JEL: M21; O32*

Изпълнението на стратегическите европейски инициативи „Европа 2020” за осигуряване на интелигентен растеж предполага възможно най-пълно използване на потенциала на иновациите като ключов фактор за конкурентоспособност на предприятията и икономиките на страните-членки на ЕС. Последното засяга особено силно държавите с ниска конкурентоспособност, в т.ч. България.

Според годишния доклад на Световния икономически форум в Давос (2011-2012 г.) за глобалната конкурентоспособност страната ни слиза с три позиции по-надолу (от 71-ва на 74-та) в класацията на 142 икономики в света. Причините за това отстъпление са свързани с редица обстоятелства, сред които и степента на иновативност.

Съществен фактор за успех при целенасоченото използване на иновациите за повишаване на конкурентоспособността е управлението на предприятията. В условия на задълбочаващи се глобализационни процеси то се усложнява и комплицира, което поражда обективна необходимост от използване на адекватни нови модели и системи за протичане на бизнес-процесите и вземане на управленски решения. Това обуславя значението и важността на ангажирането на бизнеса с организационно-управленски иновации като средство за повишаване на качеството на управлението, респ. на неговата рационалност, оптималност и комплексност.

Важна предпоставка за изпълнението на управленските функции в предприятието на съвременното равнище е използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ). Неговото целенасочено стартиране или разширяване в управлението на предприятията под формата на

¹ Божана Гиндева, Висше училище “Колеж по телекомуникации и пощи” – София.

организационно-управленски иновации позволява пълноценно включване в управленския им арсенал на особено важния съвременен ресурс – информацията, с нейното значение за рационализиране и оптимизиране на взиманите решения и на бизнес-процесите.

Целта на тази разработка е да се очертаят основните измерения на иновационното предизвикателство – да се внедряват ИКТ в управлението на малките предприятия, които имат важен дял в икономиката на страната, и да се анализира използването на ИКТ с различно предназначение в управленската им практика през периода 2007-2010 г.

Повишаването на вниманието и интереса на бизнеса към ИКТ като организационно-управленски иновации, особено в условия на криза, е предпоставка за осъзнаването им като стратегически приоритет. Инвестирането в него е необходимо условие за повишаване конкурентоспособността на предприятията и завоюване на изгодни позиции на националния и международните пазари.

Основни измерения на иновационното предизвикателство да се използват ИКТ в управлението на малките предприятия

Малките предприятия имат важна роля и значение в икономиката на страната. Обособени като група по признака големина на предприятието според броя на наетите (заетите) лица, към тях се включват предприятия със заети от 10 до 49 човека. По данни от изследване на Изпълнителната агенция за насърчване на МСП към 2009 г. малките предприятия у нас са 25 201, което представлява 8% от всички предприятия. Това им отрежда второ място по дял в структурата на предприятията, след микропредприятията (90.3%) и пред средните и големите предприятия (съответно 1.5 и 0.2%). Същевременно се констатира, че през 2009 г. малките предприятия осигуряват 24.4% заетост, което е сравнително висок процент при 29.1% за микропредприятията, 22.6% за средните и 23.9% за големите предприятия.

В основата на интереса към малките предприятия освен тяхната масовост и социално-икономическа роля са още и специфичните им характеристики като стопански субекти – гъвкавост и адаптивност при достатъчна устойчивост на промените на външната среда.

Очевидно е, че всяка положителна промяна в иновационната активност на малките предприятия би се отразила чувствително върху националната икономика. Във връзка с това не е без значение как малките предприятия приемат и се справят с новите изисквания и предизвикателства пред управленската дейност в условия на ускорено развитие на информационните технологии, комуникациите и компютърните системи. Последните променят принципно възможностите за протичане и управление на бизнес-процесите в предприятията и извеждат на преден план необходимостта от използване на съвременни ИКТ. Удовлетворяването на тази необходимост изисква

предприемане на иновационни инициативи – внедряване на ИКТ като организационно-управленски иновации. Всъщност ИКТ трябва да се възприемат и оценяват като своеобразно иновационно предизвикателство за предприятията, доколкото, освен че внедряването им е конкретен израз на иновативност, то е и предпоставка за повишаване на иновативността с продуктови и процесни иновации, които могат да бъдат съпътстващи. По логичен начин това рефлектира върху общата иновативност на предприятията, а следователно и върху равнището на тяхната конкурентоспособност, респ. възможност да оцелеят и да се развият.

Разглеждани като иновационно предизвикателство за малките фирми, ИКТ осигуряват:

- възможност чрез включване в т.нар. информационно пространство да се превърнат в стопански субекти на икономика, основана на знания;
- необходими предпоставки и условия за пълноценно използване на съвременните иновационни практики като включване в национални и международни иновационни мрежи и/или иновационни клъстери. Последните осигуряват синергиен ефект, особено търсен в кризисни условия на остра ресурсна ограниченост;
- прилагане на съвременни по-ефективни нови и/или усъвършенствани управленски средства и техники, които провокират творчески изяви и креативност у заетите;
- усъвършенстване и издигане на съвременно равнище вътрешната организация на работа и партньорските взаимоотношения с други предприятия и институции в страната и извън нея;
- придобиване и утвърждаване на съвременна организационна (фирмена) култура като условие за висококачествено обслужване на клиентите и изграждане на висок имидж сред тях и деловите среди.

Основните измерения на иновационното предизвикателство към малките фирми да се ориентират към внедряване на ИКТ имат и друг важен аспект. Ускореното развитие на ИКТ сектора в България през последните години чувствително разширява разнообразието на предлаганите технологични възможности за нуждите на управлението на предприятията. Характерна свързаност с технологичното равнище на управленската дейност в предприятията имат ИКТ по линията на две от обособените и статистически наблюдавани направления:

- използване на компютри и Интернет;
- използване на автоматизиран обмен на данни.

В зависимост от потребностите, възможностите и етапа на развитието си малките предприятия могат постепенно, последователно надграждащо да усвояват и оползотворяват предимствата на ИКТ.

Важен обективен фактор за реализиране на посоченото, разбира се, е възможността за осигуряване на необходимите разходи и инвестиции. В нелеките години на икономическата криза обаче е належащо да се положат максимални предприемачески усилия и умения за осигуряване на необходимото за целта финансиране. Това е нужно с оглед осигуряване на адекватна кондиция, управленски потенциал и готовност за растеж веднага след кризата и е своеобразен начин да се приложи на практика виждането, че кризата е и възможност. В случая това е възможност чрез ИКТ да се рационализира управлението и на тази база да се оптимизират разходите както за него, така и за фирмената дейност, а също и да се получат нови предимства за увеличаване на доходите от дейността, за да се преодолее поне част от изоставането в иновационното развитие и в свързаната с него конкурентоспособност на предприятията.

Във връзка с изложеното представлява интерес анализът на използването на ИКТ от малките предприятия. Той е от значение за диагностицирането на постигнатите резултати от вземането на решения за разходи и инвестиции в ИКТ като организационно управленски иновации.

Анализ на използването на ИКТ в управлението на малките предприятия

Използването на ИКТ от малките предприятия в България се анализира на базата на информация от официалната статистика и собствени изчисления за периода 2007-2010 г. Обхватът на анализа засяга две от статистически обособените направления на използване на ИКТ, тясно свързани с технологичното равнище на управленската им дейност:

- използване на компютри и Интернет, в т.ч.:
 - предприятия, които имат уебсайт/страница (ПУ);
 - предприятия, които са работили с електронни фактури (ПЕФ);
 - предприятия, които са използвали електронен подпис (ПЕП);
 - предприятия, използващи Интернет с цел обучение и образование на заетите (ПИОО).
- използване на автоматизиран обмен на данни, в т.ч.:
 - предприятия, които са използвали система за управление на ресурсите (СУР);

- предприятия, които са използвали софтуерни приложения за управление на информация за клиенти (СПУИК);
- предприятия, използващи електронен обмен на данни (ЕОД) в рамките на предприятието;
- предприятия, чиито бизнес-процеси са автоматизирано свързани с тези на техни доставчици и/или клиенти (АСДК).

Според характера и предназначението на използваните технологии предприятията от двете посочени направления могат да се разграничат условно като такива, които са използвали ИКТ с общо предназначение (табл. 1), и които са използвали ИКТ със специализирано предназначение.

Таблица 1

Малки предприятия, използвали ИКТ с общо предназначение

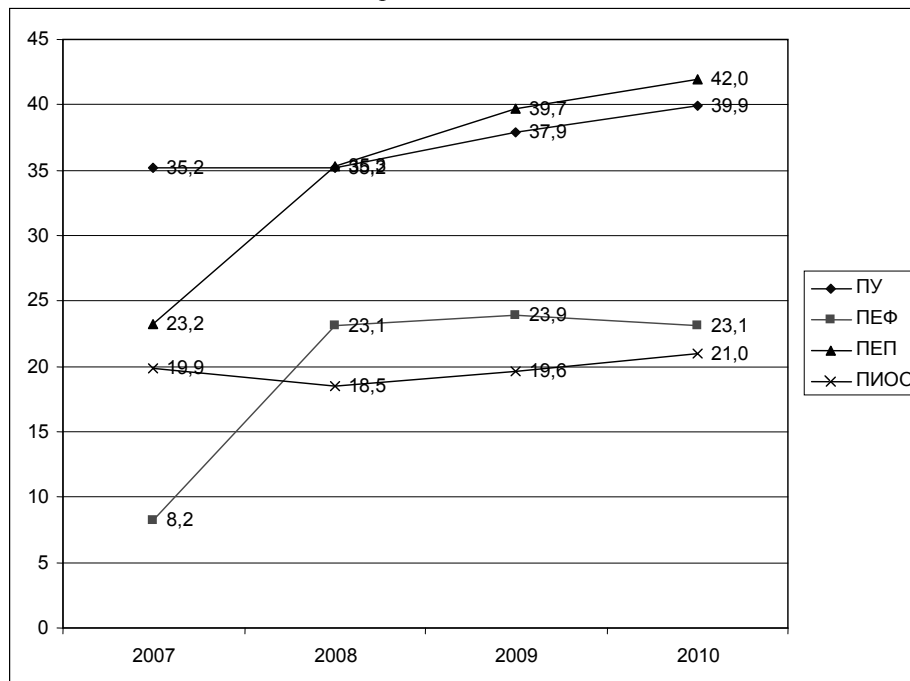
	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Предприятия с уебсайт				
Брой	4572	5654	6258	8186
%	35.20	35.20	37.90	39.90
Темп на растеж (%)		23.67	10.68	30.81
Предприятия, използвали електронни фактури				
Брой	1503	4601	4922	5743
%	8.20	23.10	23.90	23.10
Темп на растеж (%)		206.12	6.98	16.68
Предприятия, използвали електронен подпис				
Брой	4278	7040	8159	10420
%	23.20	35.30	39.70	42.00
Темп на растеж (%)		64.56	15.89	27.71
Предприятия, използващи интернет за обучение и образование				
Брой	2581	2968	3261	4304
%	19.90	18.50	19.60	21.00
Темп на растеж (%)		14.99	9.87	31.98

Източник: НСИ, собствени изчисления.

Прави положително впечатление фактът, че през целия анализиран период непрекъснато нараства броят на малките предприятия, използвали ИКТ с общо предназначение. През 2010 г. в сравнение с 2007 най-много са се увеличили предприятията, използвали електронни фактури – 3.82 пъти. На второ място е увеличението на тези, използвали електронен подпис – 2.43 пъти, а нарастването на използвалите уебсайт и Интернет за обучение и образование е приблизително еднакво и най-малко – съответно 1.79 и 1.66 пъти.

От значение е обаче какъв дял от малките предприятия е представлявал нарастващият брой на предприятията, използвали различните ИКТ с общо предназначение (вж. фиг. 1).

Фигура 1
Относителен дял на малките предприятия, използвали различните ИКТ с общо предназначение

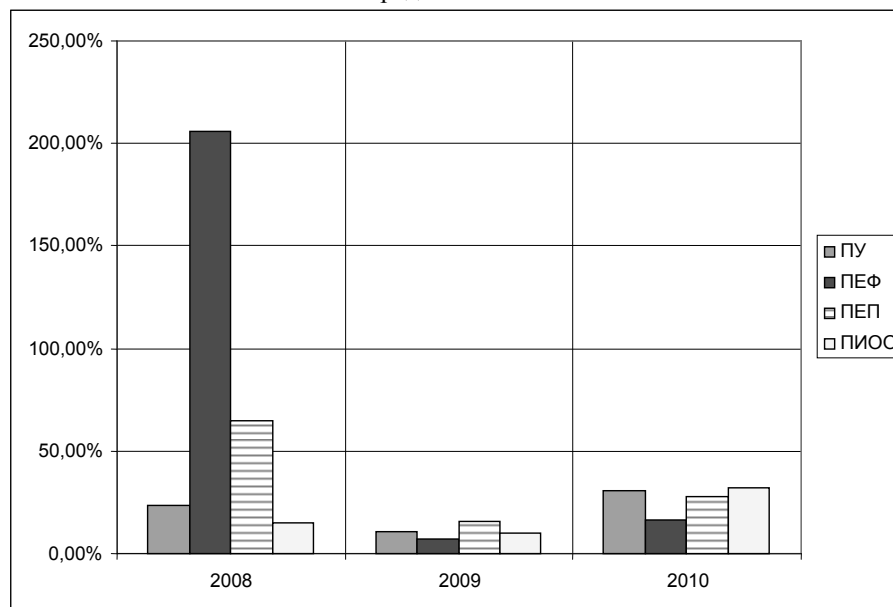
От графиката нагледно се вижда обособяването на две различни ситуации – до 2008 г. и след нея. До 2008 г. е реализирано чувствително увеличаване на дела на малките предприятия, използвали електронен подпис и електронни фактури, докато дяловете на тези, използвали уебсайт и Интернет за обучение и образование, са сравнително стабилни, с малък спад за вторите. В резултат от това през 2008 г. е осъществена промяна в структурата на малките предприятия, използвали разглежданите четири вида технологии.

След 2008 г. се запазва формираната структура, като през 2010 г. най-висок е делът на предприятията, използвали електронен подпис (42%), следван от тези с уебсайт (39.9%). На сравнително по-ниско равнище се запазват дяловете на предприятията, ползвали електронни фактури и Интернет за обучение и образование – съответно 23.1 и 21%. Подобно отстояние в дяловете би могло да се обясни с особената важност на електронния подпис при набралата скорост през последните две години електронизация на държавната и общинските администрации и с ролята на фирмения уебсайт като задължително съвременно комуникационно средство, осигуряващо достъпност, прозрачност, диалогичност и други съществени характеристики на предприятията.

Направените констатации намират допълнително нагледно обяснение с показания на фиг. 2 темп на растеж на броя на малките предприятия, използвали ИКТ с общо предназначение. Забелязва се, че той е неравномерен както през годините, така и в рамките на дадена година за различните технологии. Откроява се фактът, че при всяка от четирите технологии през 2009 г. темпът на растеж на малките предприятия, които ги използват, чувствително спада. През 2010 г. с повишаването на темповете на растеж на броя на предприятията и от четирите подгрупи се достигат и надминават равнищата от 2008 г. само по отношение на уебсайта и ползването на Интернет за обучение и образование.

Фигура 2

Темп на растеж на броя на малките предприятия, използвали ИКТ с общо предназначение

Данните за малките предприятия, използвали през периода 2007-2010 г. ИКТ със специализирано предназначение, са представени на табл. 2.

За изследвания период е характерна нестабилна динамика в броя на предприятията, които са използвали ИКТ със специализирано предназначение. Най-малките му значения са през 2009 г. с изключение на броя на ползвалите СУР. През 2010 г. спрямо 2007 г., нараства броят на предприятията с СУР (1.73 пъти) и СПУИК (1.26 пъти), а спрямо 2008 г. този на използвалите електронен обмен на данни – 1.17 пъти, и автоматизираното свързване с доставчици и клиенти – 1.56 пъти.

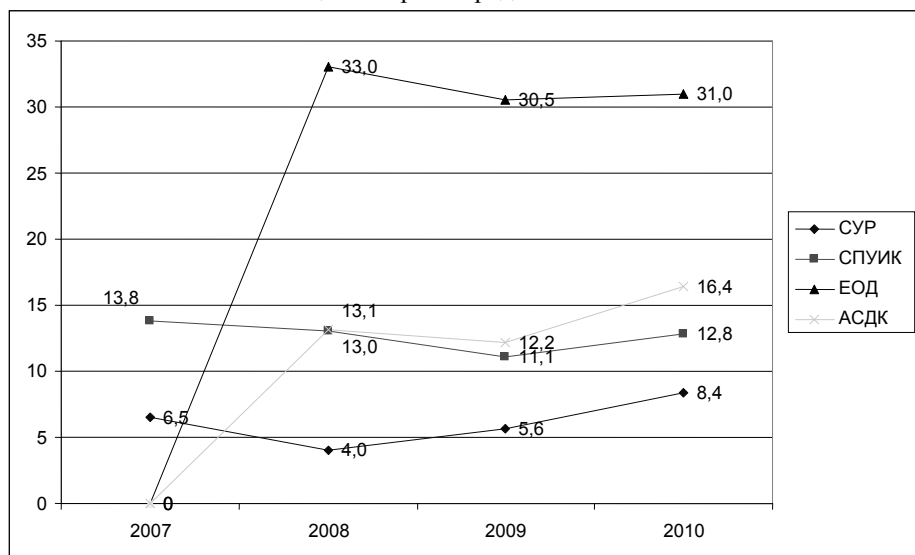
Посочените данни открояват, макар и слабо изразено, приоритетно внимание към СУР системите и автоматизираното свързване с доставчици и клиенти.

Таблица 2
Малки предприятия, използвали ИКТ със специализирано предназначение

	2007	2008	2009	2010
Предприятия, използвали СУР				
Брой	1199	797	1152	2077
%	6.50	4.00	5.60	8.40
Темп на растеж (%)		-33.53	44.54	80.30
Предприятия, използвали СПУИК				
Брой	2532	2590	2277	3187
%	13.80	13.00	11.10	12.80
Темп на растеж (%)		2.29	-12.08	39.96
Предприятия, използвали ЕОД в рамките на предприятието				
Брой	0	6581	6276	7693
%	0.00	33.00	30.50	31.00
Темп на растеж (%)			-4.63	22.58
Предприятия, автоматизирано свързани с доставчици и клиенти				
Брой	0	2614	2507	4073
%	0.00	13.10	12.20	16.40
Темп на растеж (%)			-4.09	62.47

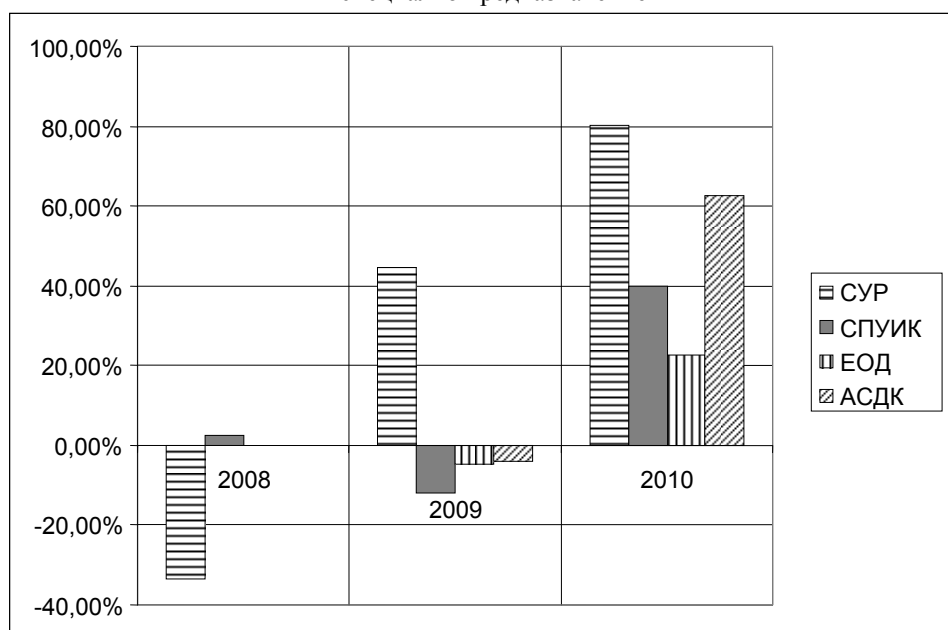
Броят на малките предприятия, използвали разновидностите ИКТ със специализирано предназначение, рефлектира в относителните дялове, представени на фиг. 3.

Фигура 3
Относителен дял на малките предприятия, използвали ИКТ със специализирано предназначение

Дяловете на предприятията, използвали СУР и СПУИК, са сравнително стабилни през целия период и през 2010 г. достигат стойности съответно 12.8 и 8.4%. Дяловете на използваните автоматизирано свързване с доставчици и клиенти и електронна обработка на данни бележат чувствително нарастване през 2008 г. Следват спад и леко повишаване, но на равнища, доста по-високи от тези на първите две разновидности специализирани технологии. И тук чрез дяловете на малките предприятия, които използват специализирани ИКТ, се откроява констатираният приоритет при използването на разглежданите технологии (вж. фиг. 4).

Фигура 4
Темп на растеж на броя на малките предприятия, използвали ИКТ със специално предназначение

Констатираният нестабилен брой на малките предприятия, ползвали ИКТ със специализирано предназначение, намира израз в неравномерен темп на растеж, дори с отрицателни стойности – през 2008 г. по отношение на ERP системите и през 2009 г. за CRM, електронната обработка на данни и автоматизираното свързване с доставчици и клиенти. Важно значение има чувствителното повишаване на темповете през 2010 г., което обръща тенденцията към намаляване на броя на предприятията, използвали посочените технологии.

Заклучение

Резултатите от анализа на използването на ИКТ в управлението на малките фирми са отражение на приемането им като иновационно предизвикателство

през периода 2007-2010 г. Не е за подценяване обстоятелството, че през 2010 г. и в двете разгледани направления на използване на ИКТ остава ограничен броят на малките предприятия, които са ги използвали, на фона на общата им численост в страната. Нещо повече, не са високи темповете на растеж на броя на визираните предприятия, а в някои случаи имат и отрицателни стойности. Последното не обнадеждава за скорошна промяна в посока към чувствително увеличаване дела на предприятията, използващи предимствата на ИКТ в управленската си практика. Очевидна е обективната необходимост от специално внимание и предприемане на целенасочени мерки от страна на малките предприятия за посрещане и използване на иновационното предизвикателство на ИКТ, предвид потенциала им за успешно справяне и излизане от кризата. Разбира се, не трябва да се подценяват ангажиментите на държавата за създаване на подходящи благоприятни условия повече малки предприятия да се възползват от предимствата на ИКТ за адекватно решаване на съвременните проблеми на управлението на техния бизнес.

Използвана литература

- Анализ на състоянието и факторите за развитие на МСП. ИАНМСП, НОЕМА, 2011.
- Иновациите (Европейски, национални и регионални политики). ФПИК- ARC FUND, С., 2008.
- Конкурентоспособността на България намалява, февруари, 2012
<http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=4098311>